

Szakmai Beszámoló

Arany Krisztina, Laczlavik György (MNL OL)

Szakmai előkészületek

2015-ben Szöllősi Antal úr, a Stockholmban lévő ún. Északi Magyar Archivum (Ungerska Arkivet) tulajdonosa megkereste a Magyar Nemzeti Levéltárat (MNL) azzal a kéréssel, hogy a levéltár biztosítson elhelyezést a teljes gyűjtemény számára. A gyűjtemény létezése széles körben ismert volt korábban is, de sem a megközelítőleges terjedelmére, sem a gyűjtemény egészére vonatkozó tartalmi információk nem voltak ismertek. Ezért az MNL, tekintettel a gyűjtemény feltételezett jelentőségére és Szöllősi Antal úr ajándékozási szándéknyilatkozatára, az NKA 2015. évi Ithaka programja keretében benyújtott egy pályázatot a magángyűjtemény előzetes, főként az összetételére és terjedelmére vonatkozó felmérésére, mivel ezen információk hiányában a gyűjtemény befogadása nem megoldható. A tervezett feladatok között szerepelt a gyűjtemény lehetőség szerinti előkészítése a Magyarországra szállításra is.

A pályázat keretében két szakember kiutazását terveztük a felmérés elvégzésére. A szakmai út rövidegsége (a tervezett két hét) miatt eleve nem számoltunk nagyobb lélegzetű rendezési munkafázis elvégzésével, a helyszínen pedig bebizonyosodott, hogy erre a helyszíni feltételek sem adóttak. Az előkészítő fázisban igyekeztünk alaposabban feltérképezni a gyűjtemény honlapján lévő listákat, abban a reményben, hogy ezek kiindulópontot nyújthatnak a felmérés elvégzéséhez.

Megvalósítás és a Gyűjtemény ismertetése és értékelése

A 8 munkanap során 6 napot töltöttünk a gyűjtemény áttekintő leltárának elkészítésével a gyűjtemény két telephelyén: Szöllősi úr lakásán, valamint egy általa bérelt raktárhelyiségben.

A felmérés lassan haladt, a „telephelyeken” uralkodó helyhiány, valamint az idő rövidegsége miatt, előzetes várakozásainknak megfelelően, nem volt lehetőség részletes jegyzékelésre.

Első beszélgetéseink során kiderült, hogy Szöllősi úr megpróbálta megszerezni a gyűjteménynek legalább egy részét, az ETO (egyetemes tizedes osztályozás) nemzetközi könyvtári osztályozás rendszerét véve alapul. Ez a módszer azonban a vegyes, levéltári, könyvészeti anyagokat és kis részben tárgyi emlékeket is tartalmazó gyűjtemény esetében eredménytelennek bizonyult. Emellett a Word programban készült (így nehezen kereshető)

meglévő jegyzékek/listák alapján a gyűjtemény túlnyomó részét csak nehézségek árán, esetenként csak részlegesen lehetett megtalálni a lakás különböző pontjain.

A gyűjtemény több évtizedes többé-kevésbé tudatos gyűjtés eredménye, alapvető szelektációs elvként általánosságban a magyar vonatkozás érvényesült. Ez azonban magában foglalja a magyarországi sajtótermékek és könyvészeti stb. anyagok gyűjtését is, amely azonban nem tekinthető forrásnak a külföldi magyar emigráció történetét illetően. Ezeket a gyűjteményrészeket próbáltuk leválogatni, mivel nem tekintjük alkalmasnak arra, hogy közgyűjteményi őrzésbe kerüljenek. Ennek figyelembevételével, dobozról dobozra haladva igyekeztünk azonosítani a jelentős történeti értékkel bíró anyagokat, és csupán ez utóbbiakat vettük fel az áttekintő leltárba. A felmérés végén mintegy 260 rekordot tartalmazó jegyzék készült el.

A gyűjtemény ugyan elsősorban a svédországi magyar emigrációs közösségek életét dokumentálja a kiemelten értékes egyesületi anyagokon és magánhagyatékokon keresztül, de ezen túlmenően, főként az emigráns sajtó terén, számos egyéb európai (elsősorban francia, német, svájci) és tengerentúli (amerikai és ausztrál) anyagot is tartalmaz, ami jelentősen emeli a gyűjtemény történeti értékét.

A saját gyűjtésen kívül, Szöllösi úr kiterjedt kapcsolatrendszerének és ismertségének köszönhetően több személyes hagyaték is bekerült a gyűjteménybe, ezek közül kiemelkedőek: Gáspár Pál atya, Thinsz Géza hagyatékai, dr. Lemhényi Zoltán (az ENSZ képvisellel rendelkező United Nations of Yoga alapítója), Ásvány-Pakrócz Endre (a Dél-Svédországi Magyar Egyesület elnöke), Tálás Ernő operaénekes, Leffler Béla író, műfordító, Polgáry Sándor (Götheborgi Magyar Egyesület elnöke), Szendrői Bálint (Svédországi Magyarok Országos Szövetsége), Pándy Pál kézírata (magyar származású finn katona, idegenvezető, író), Saáry Éva geológus, költő, író, festő és fotóművész Luganóban átvett/mentett hagyatéka, nagyrészt svájci magyar egyesületi anyagok.

Összességében elmondható, hogy egy jellegzetes, a 20. század második felének, elsősorban politikai indíttatású emigrációját dokumentáló gyűjtemény állt össze, annak tipikusnak mondható részeivel: magánhagyatékok, egyesületi iratanyagok, emigráns sajtótermékek, ezek között is kiemelkedő forrásértékkel bírnak az 1956 skandináviai visszhangját megörökítő levéltári, könyvtári és múzeumi anyagok.

Az elkészült jegyzék alapján a gyűjtemény megközelítőleges összterjedelmi adatai a következők: levéltári anyag 31,36 iratfolyóméter, könyvészeti anyag 37,8 iratfolyóméter (a könyvészeti anyagnál is levéltári mennyiséget számoltunk az egyszerűség kedvéért,

nagyjából megfeleltethető polcfolyóméternek), emigrációs folyóiratok 23,9 iratfolyóméter, összesen 93,06 iratfolyóméter dokumentum. Hangzóanyagok közül 15 hangszalag, 1 film, 4 bakelit lemez, mintegy 100 magnókazetta, 22 VHS videokazetta került felvételre a jegyzékbe. A tárgyi emlékek közé soroltuk a mintegy 260 darabból álló plakátgyűjteményt, és egyéb tárgyi emlékeket pl. 56-os tárgyi emlékek, gyertyadoboz, gyufásdoboz, évfordulóra készült gyermekrajzok, emigránsok tulajdonában állt magnetofon, Szöllösi úr stencilgépe, emlékplakettek, kupák.

A gyűjtemény értékét csökkenti valamelyest, hogy nem sikerült szakszerűen kezelni, Szöllösi úr az azonos provenienciájú anyagokat esetenként különféle tematikus elvek, eseti kiállítások, illetve főként egy személyekre vonatkozó adattár megvalósításának érdekében „szétválasztotta”, azokból kiemelt iratokat és mindezt nem dokumentálta, ennek következtében az eredeti irattári rendjük nem rekonstruálható teljes mértékben. A gyűjtemény ezektől a részleges rendszerezési és tematikus iratcsoportosítási kísérletektől eltekintve rendezetlen, a rendezés hosszú időszakot igényel, amennyiben megtörténik. Szöllösi úr nem tudja mindezt szakmai útmutatás és segítség nélkül elvégezni, az anyagot sem fogja tudni egyedül kezelni, ezzel, elmondása szerint, ő is tisztában van.

A gyűjtemény történeti értéke kapcsán mindenképpen kihangsúlyozandó, hogy elsősorban olyan 20. századi magyar emigrációs közösségek életét dokumentálja, amelyeknek tagjai politikai okokból kényszerültek arra, hogy elhagyják Magyarországot, elsősorban a második világháború és 1956 után. Ez a markáns motiváció nagymértékben befolyásolta az életüket a befogadó országban is, integrációjukra is rányomta bélyegét, tekintettel arra, hogy nagyon erősen ragaszkodtak magyarságukhoz, ugyanakkor nagyon kevés lehetőségük volt, bár kifejezetten törekedtek arra, hogy fenntartsák a kapcsolatot az anyaországgal. A fogadó országokban ennek köszönhetően kifejezetten intenzív emigráns közösségi életet éltek, mindezt jól jellemzi, hogy csak Svédországban több mint 100 magyar emigráns folyóiratot indítottak (Szöllösi úr egymaga 12-t indított, szerkesztett és terjesztett). Ugyanezen okokból az általuk keletkeztetett írott és tárgyi emlékek is különlegesnek tekinthetők. Ezek a közösségek azonban a tagok halálával fokozatosan felbomlottak, az utóbbi években ez a folyamat érezhetően felgyorsult, leszármazottaik pedig általában nem kötődnek a szülők hazájához, sok esetben a nyelvtudás is hiányzik. Az őket felváltó, újonnan érkező, főként gazdasági motivációjú diaszpóra közösségek tagjai már érzékelhetően sokkal könnyebben integrálódnak, másfajta közösségi életet élnek, más közösségi célok fogják őket össze (elsősorban jótékonyág stb.) és a globalizálódó világ, az internet által nyújtott

lehetőségeknek köszönhetően továbbra is az egyedi igényeik szerinti intenzitással tudják anyaországi kapcsolataikat ápolni.

Összességében tehát elmondható, hogy az Északi Magyar Archivum anyagai egy, a külföldi magyar emigráció történetében lezárulni látszó korszakot dokumentálnak, annak minden aspektusára kiterjedően.

A gyűjtemény további sorsa Szöllösi úr döntésétől függ. A gyűjtemény stockholmi elhelyezését illetve annak finanszírozását véleményünk szerint hosszú távon már nem tudja biztosítani. Szöllösi úr szándéka szerint szeretne hazatelepülni Magyarországra, gyűjteményét is szeretné magával hozni. Ugyanakkor, helyszíni tapasztalataink alapján, a korábbi szándéknyilatkozata ellenére kétségesnek tűnik, hogy valóban átadásra kerül a gyűjtemény, mert nem tud elválni a gyűjteménytől. Az MNL elkötelezett a gyűjtemény megmentésére, ezért Szöllösi úr minden korábbi feltételét elfogadta, olyan ajánlatot téve a gyűjtemény megmentése érdekében, amelyre nem volt példa a levéltár története során: ígéretet tett a gyűjtemény egyben tartására, a rendezés során szakmai segítségnyújtásra és egy munkaszoba biztosítására Szöllösi úr részére, ahol az MNL által már állományba vett anyaghoz továbbra is hozzáférne. Ezek a feltételek a levéltár számára jelentős többletmunkát és kockázatot jelentenek, hiszen Szöllösi úr nem munkatársa a levéltárnak, szakmai képzettsége pedig nem teszi lehetővé az anyag megfelelő kezelését.

További szakmai tevékenység a kint tartózkodás ideje alatt

A helyszíni munka során felmerült a kérdés, hogy megoldható-e valamilyen formában a gyűjtemény biztonságba helyezése Svédországban, illetve hogy van-e bármilyen jogi akadálya a gyűjtemény Svédországból történő kivitelének a hatályos svéd jogszabályok alapján. Ezért a kint tartózkodásunk során ellátogattunk a stockholmi Magyar Házba, részt vettünk egy, a stockholmi magyar közösség által szervezett jótékonyági műkedvelő színelőadáson és igyekeztünk megismerkedni a közösség tagjaival, akik nagyon szívélyesen fogadtak bennünket. Ugyanakkor az ott tapasztaltak alapján nem látunk rá lehetőséget, hogy a kinti magyar emigráns közösség esetlegesen felvállalja Szöllösi úr gyűjteményének helyszíni megőrzését.

A jogi kérdések tisztázása és levéltár-szakmai tapasztalatcsere céljából ellátogattunk a Svéd Nemzeti Levéltárba, ahol Gere Katalin asszony, a svédországi levéltárak magángyűjteményekre vonatkozó gyűjtőkori tevékenységének hatékonyságáért felelő levéltáros fogadott bennünket Szöllösi úr kérésére. A megbeszélés nagyon hasznosnak bizonyult mind általános szakmai, mind a Szöllösi úr tulajdonában lévő gyűjteménnyel

kapcsolatos kérdésekben. Gere Katalin asszony személyesen is ismeri a gyűjteményt, ellátogatott Szöllösi úr otthonába, már az 1990-es évek közepén, tehát évtizedek óta nyomon követi a gyűjtemény sorsát. Elmondása alapján nem látunk reális esélyt arra, hogy a Svéd Nemzeti Levéltár átvegye megőrzésre a gyűjteményt, letét esetén pedig, mint kiderült, Svédországban a letétbe tevőnek komoly iratrendezési és tárolási költségeket kell fizetnie ahhoz, hogy a levéltár a letétet befogadja. A hatályos svéd szabályozás kapcsán Gere Katalin asszony általánosságban úgy nyilatkozott, hogy Szöllösi úr gyűjteményének Svédországból történő elszállítása véleménye szerint nem fog jogi akadályba ütközni.

Előzetes bejelentkezés után fogadott bennünket Makkay Lilla, Magyarország rendkívüli és meghatalmazott svédországi nagykövete is, akivel részletesen egyeztettünk a gyűjtemény elszállításának gyakorlati feladatai és a svédországi magyar diaszpóra kapcsán.

Utazás, közlekedés

Az utazás zökkenőmentes volt, Szöllösi úr készséggel segített nekünk a reptérről történő be- és az oda történő kijutásban, részben ennek köszönhetően maradt meg a közlekedés költségsoron jelentősebb fel nem használt összeg az ösztöndíjból. A helyi közlekedéssel kapcsolatban szeretnénk hangsúlyozni, hogy a feltáró út során több alkalommal kísérletet tettünk névre szóló számla kiállíttatására a stockholmi tömegközlekedést üzemeltető cég több központi ügyfélszolgálati irodájában, de nem jártunk sikerrel. Az ügyfélszolgálati irodák tájékoztatása alapján a névre szóló számlaadás nem lehetséges a tömegközlekedési költségek esetében Svédországban. A tömegközlekedés használata ugyanakkor elkerülhetetlen volt a városban, tekintettel arra, hogy a feltárni kívánt gyűjtemény Stockholm egyik távoli külvárosban, Fittjában található.

Szállás

Terveinkkel ellentétben végül nem a Stockholmi Magyar Házban foglaltunk szállást, tekintettel arra, hogy nagyon távol van a gyűjtemény őrzési helyétől, a napi oda-vissza utazás mintegy 2,5 órát vett volna igénybe. A kiválasztott szállás mintegy 5 km-re volt Szöllösi úr lakásától, ezért a megközelítés egyszerű és gyors volt.

Étkezés

Az NKA által biztosított csoportos étkezési lehetőséggel végül nem éltünk, mert a pályázatunk elbírálása után kapott információink szerint ennek elszámolása komoly nehézségekbe ütközik a névre szóló számla szükségessége miatt. Ezért ennek összegét utazás

előtt szerződésmódosítással a helyi tömegközlekedés sorra csoportosítottuk át, ezt a stockholmi reptéri transzfer árak indokolták elsősorban, de végül Szöllősi úr kedves segítségének köszönhetően nem használtuk fel.

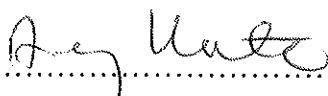
Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk köszönetünket kinyilvánítani az NKA-nak, hiszen támogatásával lehetővé vált egy áttekintő leltár készítése az egyik legnagyobb magánkézben lévő külföldi magyar emigrációs gyűjteményről, és ennek eredményeként jelenleg rendelkezésünkre áll egy részletes tartalmi és mennyiségi adatsor. Pontosabb képet kaptunk az ismert, de részleteiben korábban fel nem tárt gyűjtemény tartalmáról, megteremtve ezáltal a precízebb értékbecslés lehetőségét. Szöllősi úrnak is köszönettel tartozunk a készséges fogadtatásért, a munkafeltételek biztosításáért és a ránk, valamint a felmérésre fordított időért. Továbbá nagy köszönettel tartozunk Makkay Lillának, Magyarország rendkívüli és meghatalmazott svédországi nagykövetének és Gere Katalinnak, a Riksarkivet munkatársának (Processansvarig för enskild arkivverksamhet RA) kedvességükért, amellyel mindketten lehetőséget biztosítottak a személyes találkozóra és a felmért gyűjtemény jövőbeli sorsa szempontjából is jelentős szakmai megbeszélésre. Végül, de nem utolsó sorban szeretnénk köszönetet mondani a Stockholmi Magyar Ház közösségének és gondnokának segítőkészségükért és a kedves fogadtatásért.


Melléklet

1. Áttekintő jegyzék az Északi Magyar Archívum Gyűjtemény tartalmáról.

Budapest, 2016. július 7.



Arany Krisztina



Laczlavik György